

concedendam. In institutione iuventutis religioni nullus influxus concedendus est; scholae, quae unice ad Statum pertinent, absque religione institui debent, in iisque sola moralis laica et civilis docetur. Matrimonium utpote ad Statum pertinens ubique debet esse *civile*. b) *In re politica* liberalismus necessario ducit ad rempublicam, immo, si sibi consentire velit, ad democratiam eo modo, quo voluit Rousseau; quodsi multi liberales hodie monarchiam constitutionalem vel rempublicam aliquo modo aristocraticam (in favorem divitum) adamant, id inde provenit, quia potestatem amittere timent, quam acquisiverunt. c) *In re oeconomica* liberalismus proficitur plenam libertatem productionis: quilibet potest facere quidquid vult, quamdiu aliorum iura privata non violat. Haec liberalismi forma omnibus, quae hucusque disputavimus, sufficienter reicitur, ita ut speciali refutatione hoc loco non indigeat. Speciatim omnia subvertit, quae de relatione civitatis ad religionem et Ecclesiam diximus (n. 548 et n. 555).

602. 2. Alia eaque mitior, sed minus sibi concordans species liberalismi agnoscit dependentiam hominis a Deo etiam quoad vitam sociale, sed solum intra limites rationis et legis naturalis. Revelationis supernaturalis in vita sociali nulla ratio habenda est. Inde deducunt inter religiones christianas vel revelatas nullam aliis esse praeferendam. Civitas ergo secundum hanc sententiam non est quidem christiana, sed neque atheistica aut irreligiosa. Sed etiam haec theoria ex iis, quae diximus de relatione auctoritatis civilis ad Ecclesiam, iam refutata est. Civitas obligatur lege naturali ad Deum colendum eo modo, quo Deus vult. *Atqui* Deus coli vult cultu christiano-catholico. *Ergo* non sufficit sola religio naturalis, neque possunt falsae religiones christianae aequiparari.

603. 3. Est denique tertia liberalismi species prioribus mitior, sed etiam minus sibi constans, quae quoad vitam *privatam* etiam religionem *supernaturalem* agnoscere vult, sed non quoad vitam publicam. Haec etiam inter catholicos (liberales catholici vel catholici liberales vocabantur) aliquamdiu suos asseclas habebat, quorum dux erat *F. R. de Lamennais*. Putabant maxima mala Ecclesiae provenire ex eius foedere

cum absolutismo, ideo Ecclesiam a Statu plene separandam esse. Ecclesiam, si iterum pauper et societatis civilis auxilio destituta foret, suam vim moralem victricem contra errores exercituram esse. Ideo postulabant has quattuor «magnas libertates»: scl. plenam libertatem cultus, lib. conscientiae, lib. preli, lib. associationis. Sententia haec reiecta est a *Gregorio XVI* et praesertim a *Pio IX* in Syllabo (thes. 77 ad 80), et iure merito.

Nam est mira inconsequentia agnoscere revelationem pro vita privata et non pro publica, quasi homo habeat ius limitandi potestatem Dei ad vitam privatam. Deinde separatio vitae privatae a publica est plane impossibilis. Bonus catholicus debet curare, ut infantes in scholis catholice educantur, ut matrimonia Ecclesiae subsint, ut generatim iura Ecclesiae sint salva, v. g. quoad immunitatem cleri, quoad bona ecclesiastica, quoad institutionem in scholis etc. Praeterea potest quidem interdum libertas cultuum recte tolerari, si id necessarium sit ad maiora mala vitanda; sed generatim contendere omnes cultus debere iisdem iuribus gaudere ac Ecclesiam, est iniuriosum Ecclesiae, quae sola ius existendi et ordinandi res religiosas habet, et cui omnes per se obsecundare tenentur. — Dein magnus est error putare, concessa aequali libertate falso et vero, malo et bono, semper verum et bonum victoriam reportatura esse. Facilius est errorem spargere quam veritatem, et hominibus facinorosis etiam multa media praesto sunt, a quibus boni abstinere debent; denique hominis cupiditates efficiunt, ut facilius ad vitium pertrahatur quam ad virtutem.

SECTIO II.

DE MODIS DERIVATIVIS ACQUIRENDAE POTESTATIS POLITICAE DEQUE EIUSDEM AMISSIONE.

§ I. DE TITULO HEREDITATIS, ELECTIONIS, VICTORIAE, EMPTIONIS.

604. 1. *Hereditate* imperium transfertur, cum una persona ab imperio remota eidem succedit alia ex eadem familia, certo ordine. Saepe lex hunc successionis modum determinans per consensum principis et populi statuitur, et tunc

titulus proximus successionis est hereditas, remotus vero conventio vel electio semel facta. Fieri tamen potest, ut princeps plenam possideat potestatem politicam; in eo casu ipse sua lege modum succedendi determinare potest.

Si leges fundamentales modum successionis determinant, hic ordo solo principis arbitrio mutari nequit, quia eiusmodi leges ordinarie pacto saltem tacito inter populum et principem innituntur, et mutatio arbitraria huius ordinis facile bonum publicum in discrimen vocaret. Hereditaria transmissio potestatis publicae per se electioni praeferenda est, quia haec partium studia et tumultus excitat, illa vero excludit. Praeterea hereditaria successio principi maiorem conciliat reverentiam ob generis nobilitatem, occasionem praebet ei educationem aptiorem impertiendi, eumque magis ad quaerendum bonum commune impellit, quocum suae familiae utilitatem intime conexam videt.

2. *Electione* in principatum succeditur, cum uno principe remoto ei alius subrogatur suffragio populi aut alicuius collegii. Per se patet non posse valide eligi personam ad regendum prorsus ineptam atque electores graviter obligari ad eligendum digniorem.

605. 3. Tertius modus succedendi est *ius victoriae in iusto bello*, quando nimirum a) securitas gentis victricis postulat, ut gens victa sua independentia privetur, aut ut saltem eiusdem imperium mutetur, vel b) populus victus in poenam gravium criminum sua libertate privari meretur. Sola victoria de se non est titulus ad populum aliquem sua libertate privandum.

4. *De emptione et venditione*. Quaeritur, num princeps possit ius suum ad principatum alteri vendere vel donare. 1) Dicitur «princeps», quia *populum* supremam potestatem a se abdicare et sibi principem eligere posse ab omnibus admittitur. 2) Nemini dubium est, quin princeps suam potestatem in alium transferre possit, si populus consentiat. 3) Populo invito princeps id facere nequit, si successio pacto inter principem et populum ordinata est, neque id facere potest in casu, in quo per talem translationem ius alterius

violaretur. 4) Quodsi tamen eiusmodi pacta non adsint, et ad principem pertineat sibi successorem designare, nihil obstat, quominus etiam invito populo potestatem in alium transferat, modo hic sit eadem dignus. Nam quamvis principi potestas in bonum commune collata sit, tamen vere habet ius iustitiae commutativae eam possidendi, et hoc in alium transferre potest, si hac ratione finis potestatis illius non impeditur.

§ 2. DE TITULO PRAESCRIPTIONIS EX PARTE USURPATORIS.

606. 1. Ut quaestionem de praescriptione publicae potestatis dirimamus, quaedam de *usurpatore iniusto supremae potestatis*, qui a veteribus etiam tyrannus usurpatione vel tyrannus tituli vocatur, praemittenda sunt.

1. In ipso *actu aggressionis*, quando scl. aliquis per bellum principem legitimum iniuste sua potestate privare conatur, respublica habet ius vim vi repellendi. Si enim singuli homines iure defensionis praediti sunt, id a fortiori dicendum de tota republica. Hinc in ipso bello auctoritate principis, vel expressa vel tacita, quilibet subditus tyrannum aggressorem vi repellere poterit (*S. Thom.*, In 2 dist. 44, q. 2, a. 2. *Suarez*, Def. fidei l. 6, c. 4, n. 11).

2. Etiam postquam usurpator rerum potitus est, legitimus princeps ius habet eum expellendi et in hunc finem subditos ad arma vocandi, quamdiu spes probabilis affulget successus nec gravissima mala reipublicae sunt timenda. Per meram enim usurpationem usurpator ius nullum acquisivit.

3. Quamdiu tamen usurpator rerum potitur, et princeps legitimus cum populo ei resistere nequit, omnes eius *actus iudiciales sunt validi*, et subditi *omnibus eius praeceptis ad bonum commune necessariis et in se non inhonestis oboedire tenentur*. Ita theologi communiter (*de Lugo*, De iure et iust. disp. 37, n. 27 sqq). Ratio est, quia alioquin gravissima mala orerentur pro tota republica. Actum enim esset de securitate civium, de pace et ordine. Hic valet axioma: salus publica suprema lex.

607. 4. Utrum vero in praedicto casu usurpator ipsam potestatem seu ius dirigendi societatem *habitualiter de facto*,

licet *iniuste*, possidere dicendus sit, an vero ipsa vis obligandi, quae eius praeceptis inest, *aliunde oriatur*, controversitur. Triplex sententia adest:

a) *Veteres* sentire videntur usurpatorem non habere ipsam potestatem seu iurisdictionem regiam, sed interim, quamdiu intrusus manet in suo loco, rempublicam *eius acta ad bonum commune rata habere seu quoad singulos actus iurisdictionem supplere*. Ita de Lugo l. c. disp. 37, n. 33; Suarez, De leg. l. 3, c. 10, n. 9. Illi ergo actus non proprie a tyranno, sed a republica vim obligandi habent. Haec tamen sententia supponit potestatem supremam saltem in radice semper esse apud rempublicam seu totum populum, quae suppositio univrsim et pro omni casu vera esse non videtur.

b) *Recentiores* multi affirmant usurpatorem possidere de facto habitualiter, quamvis iniuste, potestatem. Non tamen eodem modo loquuntur. *Alii* (*Liberatore*, Ethica [1880] 274) dicunt supremam potestatem non esse ius *personale*, sed *reale*, quod personae competat ratione *rei* quae possidetur, ac proin non tam ad usurpatorem quam potius ad auctoritatem pertinet, quae, licet iniuste ab illo possideatur, tamen proprio effectu et vi non destituitur. Sed haec sententia est difficilis. Nam quae est illa res, quacum ius ordinandi societatem conexum dicitur? Non potest responderi esse auctoritatem, quia auctoritas nihil aliud est quam ius ordinandi societatem. Si vero respondetur illam rem esse potestatem *physicam* ordinandi societatem, inde sequeretur legitimum principem, quam primum potestate physica ordinandi societatem iniuste privatur, v. g. per incarcerationem, supremam potestatem iam non possidere ideoque iam nullum eiusdem actum legitime exercere posse. Nequit enim suprema potestas simul duabus personis integra inesse.

Ipse S. Thomas sentire videtur usurpatorem non habere potestatem habitualement (2, 2, q. 104, a. 6 ad 3): «Principibus saecularibus . . . si non habent iustum principatum, sed usurpatum, vel si iniuste praecipiant, non tenentur subditi obaedire nisi forte per accidens propter vitandum scandalum vel periculum.»

c) *Alii* (*Tongiorgi*, Philos. mor. n. 432) dicunt societatem civilem sine auctoritate permanere non posse ideoque illi se

regendam tradere debere, qui per vim iniuste auctoritatem ita usurpavit, ut nullibi nisi in ipso eadem reperiat. Sed hoc argumentum solum probat usurpatori supremam potestatem saltem *per modum actus* competere debere.

608. d) Melius ergo dici videtur subditos teneri legibus usurpatoris oboedire non directe vi potestatis vel iuris ipsius, quod nullum est, sed quasi indirecte ex eo, quod bonum societatis commune ideoque ipsa *lex naturalis* id omnino exigit. Usurpator iniustus non habet potestatem *per modum habitus* seu habitualiter, sed solum *per modum actus*, quatenus recta ratio ob bonum commune postulat, ut, si usurpator aliqua in bonum societatis praecipiat, haec praecepta rata habeantur. Unde infertur usurpatorem, quamdiu non est factus legitimus princeps, quolibet casu semper peccare, sive omittat actus, qui sunt necessarii ad reipublicae administrationem, sive eos ponat. Si enim eos ponit, sibi iniuste arrogat potestatem, quam non habet; si omittit sua culpa, causa est detrimenti communis, quod ex defectu actuum ad bonum necessariorum oritur.

Obi. 1. Ergo datur necessitas peccandi, quod absurdum est.

Resp. Non datur necessitas peccandi absoluta, sed hypothetica, scilicet necessario peccat, quamdiu libere in illa usurpatione perseverat, sed potest et debet se ex illo statu retrahere. Dixi: quamdiu libere in usurpatione perseverat. Nam si iam non posset illum statum deserere, esset alia quaestio.

Obi. 2. Ergo qui ab usurpatore ius in re sua petunt, peccant. Nam postulant id, quod usurpator sine peccato praestare non potest.

Resp. Nego illatum. Ad rat. addit. dist.: Postulant hoc determinate seu absolute, *nego*, condionate seu disiunctive et in quantum est minus malum, *conc.* Scilicet implicite petunt, ut usurpator *vel* permittat legitimos iudices suo munere fungi, *vel*, si hoc nolit, ipse rem decernat, quia hoc est minus malum, quam causam indecisam relinqui.

609. II. His ergo suppositis quaeritur, num usurpator potestatem publicam *praescribere* seu *usucapere*, i. e. num per possessionem diuturnam ius ad eandem habendam sibi acquirere possit.

Difficultas est, quia praescriptio (usucapio) ex solo iure naturae non est valida, cum ex solo iure naturae non adsit determinatio temporis. Praeterea requirit bonam fidem (n. 394), quae in nostro casu deest. — Respondemus:

THESIS XCII.

610. Potestas politica longo temporis lapsu vi solius iuris naturalis aliquando quasi praescribi potest.

Nota: Ita quoad rem recentiores multi, quamvis circa modum probandi magna sit diversitas. Cf. epist. *Leonis XIII* ad episcopos Galliae, d. d. 16 Febr. 1892 (Acta S. Sedis XXIV 525), in qua S. Pontifex satis aperte doctrinam inuit, quam hic defendimus.

Prob. 1. Recta ratio dictat adesse debere auctoritatem supremam eamque per se habitualiter, non solum per modum actus, ideoque eum debere tamquam legitimum principem agnosci, qui datis circumstantiis stabiliter unice ad illam auctoritatem gerendam aptus appareat. *Atqui* fieri potest, ut mutatio principis (dynastiae), quamvis hic initio potestatem iniuste usurpaverit, fiat moraliter impossibilis, et quidem ita, ut neque ab aliis deponi neque ipse potestatem sine gravi periculo reipublicae abdicare possit. *Ergo* recta ratio postulat, ut ipse tamquam legitimus princeps agnoscatur.

Ad mai. Societas enim non potest perpetuo manere in statu quodam violento et sine legitimo capite.

Ad min. Eiusmodi circumstantiae fortasse raro vel numquam in primo usurpatore accidere possunt. Attamen, si per plures generationes aliqua dynastia pacifice imperio potiat et altas in populo radices fixerit, si praeterea ex legitimo principe non nisi heredes minus idonei adsint, aut de eorum legitimitate vel de ordine successionis dubia orientur, fieri potest, ut mutatio dynastiae regnum gravibus periculis obiceret seu moraliter fiat impossibilis.

Prob. 2. Securitas publica saepe in periculum vocaretur, si potestas politica initio iniuste acquisita numquam praescribi posset. *Ergo* haec praescriptio est admittenda.

Prob. antec. Plurimi societatis interest ob securitatem publicam, ut ius supremi imperantis sit apud omnes indubitatum. *Atqui* haec securitas labefactaretur, si etiam post longum tempus, cui variae mutationes dynastiarum praecesserint, adhuc de iure dynastiae regnantis dubitare liceret. Id facile ansam praeberet hominibus ambitiosis, praetextu alicuius tituli antiquioris ius ad supremam potestatem praetendendi. Sic v. g. in Europa ex tempore revolutionis gallicae plurimae mutationes politicae saepe plane iniustae factae sunt. Iam quid, si quaelibet familia iniuste spoliata posset adhuc hodie clam vel aperte ordinis vigentis mutationem moliri?

611. Ad rationes contrarias respondemus bonam fidem requiri quidem ad praescriptionem sensu stricto, sed non ad illam quasi-praescriptionem iuris publici, quam in thesi defendimus. Nam potestas politica ordinatur in bonum commune, quod interdum non obstante mala fide translationem potestatis in usurpatorem exigere potest; neque requiritur tempus praescriptionis mathematice definitum. Sufficit, ut aliquando iudicari debeat circumstantias supra dictas ad quasi-praescriptionem necessarias de facto adesse.

Dices: In sententia explicata ratio propria transferens dominium non est sola diuturna possessio, sed potius necessitas boni communis. *Ergo* non adest vera praescriptio.

Resp. Conc. totum. Propterea etiam dicimus haberi in nostro casu quasi praescriptionem seu quoddam analogon praescriptionis. Est enim per se modus quidam acquirendi, qui a praescriptione differt, propter defectum tamen alius vocis hoc nomine designari potest, quia quandam similitudinem cum praescriptione habet.

§ 3. DE POTESTATIS POLITICAE AMISSIONE.

(Zigliara, Philosophia mor. [1880] n. 55).

612. Praeter mortem modus amittendae supremae potestatis legitimus est *abdicatio*. Cum enim generatim magistratus munere se abdicare possint, talis facultas principi deneganda non est, cum speciales rationes ad id afferri nequeant et exemplum optimorum principum (Coelestini V, Caroli V etc.) eam supponat. Inquiri hic solet, num princeps etiam pro filiis suis imperium abdicare possit. Quod affirmandum vi-

detur respectu filiorum, qui nondum sunt sui iuris, nisi pacta vel leges fundamentales obstant.

613. Alia autem, multo gravior et difficilior quaestio hic solvenda occurrit, nimirum: *num princeps legitimus, qui sua potestate in damnum reipublicae abutitur (tyrannus regiminis), potestatem amittere possit, et quomodo; vel num eidem resistere liceat.*

Variae sententiae. Scholastici fere omnes docebant licere *toti communitati* contra tyrannum insurgere eumque expellere, si sua potestate in grave damnum reipublicae abutatur (*S. Thom. 2, 2, q. 42, a. 2 ad 3. Suarez, Def. fidei l. 4, c. 4, n. 15. Bañez O. Pr., De iustitia et iure q. 64. a. 3.*) Recentiores auctores catholici contra generatim negant populo umquam licere tyranno vi resistere eumque expellere. Provo- cant ad librum *De regimine princ. l. 1, c. 6, Concil. Const. sess. 15 et Syllabi thes. 63: «Legitimis principibus oboedientiam detrectare, immo et rebellare licet.»*

614. *Quid statuendum videatur.*

Assertio 1. Tyrannicus potestatis abusus ius ad eandem habendam per se non aufert, nisi destruat ipsum titulum, quo habetur. — *Primum* patet ex eo, quod talis abusus per se possibilitatem melioris usus non tollit; si ergo titulus, quo potestas acquisita est, intactus remanet, nulla ratio est afirmandi abusum per se auferre potestatem. Talis amissio ipso facto abusus incurrenda in grave damnum commune vergeret, nam magna inde perturbatio sequeretur et subditi facile contra reges insurgent. *Secundum* sequitur ex eo, quod titulus est unica ratio ad potestatem habendam. Eius- modi autem destructio tituli fere solum accidere potest, quando princeps potestatem accepit per pactum vel electionem.

Assertio 2. Si populo ius competit sibi regem creandi, ius quoque habet regem sua potestate graviter et habitualiter abutentem in casu necessitatis deponendi.

Ita fere omnes cum auctore libri «*De regimine princ. l. 1, c. 6.* — Si enim rex ex parte sua pacto non stat, neque populus ex sua parte eidem stare tenetur.

Assertio 3. Si vero populo eiusmodi ius non competit, et tyrannicus potestatis abusus non est excessivus, eidem non licet contra principem insurgere eumque deponere.

Nam eiusmodi insurrectio et perturbatio fere semper graviora mala secum fert quam tyrannis, si haec non est excessiva.

615. *Assertio 4.* Numquam licet contra legitimum principem quomodocumque tyrannice regentem movere bellum ea intentione, ut deponatur et regno expellatur.

Nam hoc supposito haberetur bellum offensivum seu aggressivum. *Atqui* tale bellum indicere nemo potest, nisi qui supremam potestatem politicam habet. Si enim tale ius privatis competeret, quilibet cum quolibet bellum incipere posset in grave damnum securitatis publicae. *Atqui* multitudo subiecta (extra casum assertionis 2) supremam potestatem non habet. Dein ex eiusmodi iure belli contra legitimum principem necessario frequentes et gravissimae perturbationes orerentur.

616. *Assertio 5.* Licet autem tyranno, qui civibus iniuste gravissima mala inferre molitur, in ipso actu aggressionis active resistere. (Cf. *Zigliara l. c. n. 55, § 17. Meyer, Instit. iuris nat. II, n. 532.*)

Praenota: Triplex *resistentia* distinguenda est: a) *resistentia passiva*, quae mere in non-oboediendo consistit, et haec quoad leges rem inhonestam praescribentes non solum licita, sed etiam praecepta est; b) *resistentia activa non violenta*, quae adhibentur media licita ad leges iniquas removendas vel tyrannidem avertendam, v. g. libri, contiones, petitiones etc.; et haec, ut patet, etiam licita est; c) *resistentia activa violenta* seu *armata*, de qua assertio agit.

Prob. Quod singulis civibus liceat principi, aperte iniustum et grave damnum inferre volenti, active seu per vim resistere (saltem si agitur de defensione vitae et integritatis corporis), eum impediendo, ne exsequatur voluntatem suam, fere communis est sententia theologorum (*S. Thom. 2, 2, q. 69, a. 4, et 1, 2, q. 96, a. 4 ad 3. Suarez, Def. fidei l. 6, c. 4, n. 5.*) Quilibet enim habet ius se contra quemcumque iniustum aggressorem in ipso actu aggressionis pro viribus defendendi. Possunt ergo cives sibi invicem contra iniustam

aggressionem regis vel eius satellitum succurrere et se ad talem defensionem foedere sociare. Ad hoc enim non requiritur in subditis suprema potestas, nec subditi regem iudicant et deponunt, sed unice se ipsos et bona sua defendunt.

Haec tamen valent *per se loquendo* et si res mere in abstracto consideratur. Nam in concreto per accidens ex eiusmodi defensione saepe multo graviora mala oriuntur, ideoque ab eadem abstinendum erit.

SECTIO III.

DE FORMIS GUBERNII CIVILIS.

§ 1. EARUM DIVISIO.

617. Subiectum potestatis civilis potest esse persona vel physica vel moralis. Ex hac diversitate oriuntur variae regiminis formae, quarum praeunte *Aristotele* (Polit. l. 3, c. 5) tres simplices distinguuntur: nimirum *monarchica*, *aristocratica*, *democratica*, prout subiectum potestatis est vel aliqua persona physica (rex, princeps), vel classis optimatum, vel denique totus populus. Ex harum formarum simplicium commixtione dein oriuntur variae formae novae, quae vocantur mixtae, qualis est v. g. hodierna monarchia constitutionalis.

Sunt qui aristocratiam et democratiam non essentialiter, sed solum gradu distingui putent, quia etiam in democratia numquam omnes imperium participant; feminae enim, minores, quicumque sui iuris non sunt ab eo excluduntur. Ideo non nisi duas formas primitivas admittunt: *monarchiam* et *polyarchiam*. Sed nihil obstare videtur, quominus in aliquo Statu omnes cives supremam potestatem participant ideoque veram democratiam constituent. *Populus* enim *politice* spectatus non immediate constat cunctis individuis omnis aetatis et sexus, sed solum cunctis *civibus*, quatenus hi familiam repraesentant. Atque ita sane totus populus non vago, sed iuridico et constanti limite a particulari collegio quarundam familiarum discernitur. Praeterea ex mente *Aristotelis* in aristocratia soli illi, qui virtute et sapientia excellunt, gubernare debent, ita ut essentielle discrimen intercedat inter aristocratiam et democratiam.

§ 2. DE EARUM LICEITATE.

THESIS XCIII.

618. Nulla praedictarum regiminis formarum per se iniusta aut illicita censenda est.

Prob. 1. Potest accidere, ut aliqua societas libera hominum conventionem fundetur ab hominibus independentibus. Iam in hoc casu possunt, sicut libere constituunt societatem, ita etiam libere subiectum auctoritatis determinare atque potestatem supremam vel sibi retinere vel in unam personam vel in aliquod collegium transferre. Ergo quaelibet ex praedictis formis potest esse legitima.

Prob. 2. Quaelibet forma regiminis licita est, in qua auctoritas ita exerceri potest, ut finis societatis civilis attingatur. *Atqui* hoc fieri potest, sive forma regiminis est aristocratica sive democratica sive monarchica. Id etiam historia luculenter confirmat.

619. *Schol.* Si quaeritur, quaenam ex dictis formis respectu originis magis immediate naturalis dici queat, haec praerogativa ex nostra sententia (n. 503) prae ceteris competit formae monarchicae, quae hucusque ubique communius viguit et, quantum ex historia constat, tempore prima fuit. Ex familia enim patriarchali connaturaliter regimen monarchicum ortum est. In quantum autem ex praesenti tempore futurum praesagire licet, democratia magis magisque ubique invalescet.

§ 3. QUAE EARUM VIDEATUR PRAESTANTIOR.

THESIS XCIV.

620. Nulla regiminis forma ceteris ita praestat, ut iis pro quibuscumque adiunctis praeferenda censi possit.

Praenota: Loquimur de his formis absolute, eas in abstracto inter se comparando.

Prob. 1. Illa enim regiminis forma optima est, quae prae ceteris *ex una parte* auctoritati politicae facultatem praebet libere, expedite, efficaciter munus suum exercendi, *ex altera parte* tamen libertatem et iura privatorum in tuto collocat.